

Προβλήματα και προοπτικές για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Ιωσήφ Χασσιδ

Σε πολλούς επίκαιρες συζητήσεις αναφορικά με τη λογική, τη σκοπιμότητα και την αποτελεσματικότητα των μέτρων διαχείρισης της κρίσης της ελληνικής οικονομίας, ιδιαίτερα συχνή είναι η επισήμανση του καταλυτικού ρόλου που η «επιχειρηματικότητα» μπορεί να διαδραματίσει, ιδιαίτερα μάλιστα του τρόπου με τον οποίο η ενθάρρυνση και η καλλιέργειά της θα ήταν σε θέση να συμβάλει αποτελεσματικά στην τόνωση της οικονομίας και –για τους πιο διορατικούς– της κοινωνίας γενικότερα, μέσω της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων, νέων θέσεων εργασίας και τελικά μέσω παραγωγής «πλούτου».

Η αντίληψη που ταυτίζει την επιχειρηματικότητα με τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων ή με νέες δραστηριότητες επιχειρήσεων που ήδη λειτουργούν –η «στενή», όπως έχει επικρατήσει να χαρακτηρίζεται, αντίληψη της έννοιας της επιχειρηματικότητας– είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη. Σε έκταση μάλιστα και ένταση που, για πολλούς, σχεδόν ταυτίζεται με το πλήρες περιεχόμενο της «επιχειρηματικότητας», αγνοώντας άλλους σημαντικούς, αν όχι και σημαντικότερους σε περιόδους οικονομικής κρίσης, τύπους επιχειρηματικότητας. Στην Ελλάδα η προδιάθεση για επιχειρηματικότητα –εκφρασμένη είτε μέσω του δείκτη ίδρυσης νέων επιχειρήσεων είτε μέσω της έκφρασης και απλών ακόμα σχετικών προθέσεων– είναι υψηλή (υψηλότερη απ' ό,τι στην Ευρωπαϊκή Ένωση). Λεπτομερέστερη, ωστόσο, επισκόπηση των δεδομένων για τη χώρα μας, δείχνει ότι: (α) η «επιχειρηματικότητα» αυτή αφορά κυρίως «επιχειρηματικότητα ανάγκης» και λιγότερο «επιχειρηματικότητα ευκαιρίας», (β) στο μεγαλύτερό της μέρος εκφράζεται με δημιουργία μικρού μεγέθους νέων επιχειρήσεων, κυρίως σε κλάδους του τομέα υπηρεσιών, (γ) μεγάλο

ποσοστό των νέων επιχειρηματιών είναι άτομα σχετικά μεγάλης ηλικίας, και (δ) ως συνέπεια όλων αυτών των χαρακτηριστικών, οι προοπτικές διατήρησης των νέων αυτών επιχειρήσεων σε λειτουργία πέραν των 3-5 ετών είναι δυστυχώς περιορισμένες! Σε όλα αυτά τα διόλου αισιόδοξα από την άποψη δημιουργίας προϋποθέσεων ανταγωνιστικής και βιώσιμης λειτουργίας νέων, αλλιά και παλαιότερων, επιχειρήσεων, θα πρέπει να προστεθούν και οι διαπιστώσεις ότι: (α) το «κλίμα», μέσα στο οποίο η επιχειρηματικότητα εμφανίζεται και λειτουργεί, είναι ιδιαίτερα αρνητικό, (β) οι διαδικασίες έναρξης (αλλιά και διακοπής) επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι περίπλοκες, χρονοβόρες και δαπανηρές, (γ) οι χρηματοδοτικές διευκολύνσεις και άλλες μορφές υποστήριξης είναι περιορισμένες και δύσκολα προσβάσιμες, και (δ) τα επακόλουθα –οικονομικά και κοινωνικά– μιας επιχειρηματικής «αποτυχίας» είναι ιδιαίτερα επαχθή.

Από τις διαπιστώσεις αυτές, που επιβεβαιώνονται χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις από διαδοχικές έρευνες ελληνικών αλλιά και διεθνών φορέων, προκύπτει μια σειρά από προτάσεις για τολημρές και ουσιαστικές βελτιωτικές παρεμβάσεις. Αλλιά και οι προτάσεις αυτές κάθε άλλω παρά καινούργιες είναι! Αντίθετα, είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ έχουν επανειλημμένα, δημόσια και με έμφαση, διατυπωθεί, ακόμα και από επίσημους κρατικούς φορείς,

δεν έχουν στην πλειονότητά τους αντιμετωπιστεί από την πολιτεία με τη σοβαρότητα και την αποφασιστικότητα που θα έπρεπε! Οι κυριότερες από τις προτάσεις αυτές, που και τώρα, ίσως και με περισσότερη ακόμα έμφαση, θα πρέπει να τεθούν, να προβληθούν, να υποστηριχθούν και να υιοθετηθούν αφορούν τα εξής:

**Η επιχειρηματικότητα
δεν περιορίζεται, όπως πιστεύεται,
στις διεργασίες και στις λειτουργίες
των επιχειρήσεων και των
επιχειρηματιών. Αντίθετα, αποτελεί
«τρόπο σκέψης και νοοτροπία»
και, βεβαίως, τρόπο δράσης όλων,
στις καθημερινές αλλά και στις
πιο μακροχρόνιου χαρακτήρα
ατομικές και συλλογικές
μας επιλογές και ενέργειες**

- Εκπαίδευση για τη διάδοση του επιχειρηματικού πνεύματος και νοοτροπίας.
- Δημιουργία «φιλικού» διοικητικού και ρυθμιστικού περιβάλλοντος.
- Πολιτικές για διεθνοποίηση ή τουλάχιστον για διεύρυνση των δραστηριοτήτων των μικρών επιχειρήσεων και για τόνωση της καινοτομικότητας στην παραγωγή.
- Βελτίωση των σχέσεων των μικρών επιχειρήσεων μεταξύ τους, με τις τράπεζες και με μεγαλύτερες επιχειρήσεις.

- Αποτελεσματική λειτουργία φορέων στήριξης των επιχειρήσεων ανά τομείς δραστηριότητας και ενεργοποίηση φορέων υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου.
- Τόνωση και διεύρυνση της υποστήριξης των επενδυτικών δραστηριοτήτων για το σύνολο των άυλων στοιχείων και για το ανθρώπινο δυναμικό.

Πέρα όμως από τις επισημάνσεις της σκοπιμότητας και του επείγοντος χαρακτήρα των προτάσεων που αφορούν την τόνωση και αναβάθμιση της επιχειρηματικότητας, όπως γενικά αυτή γίνεται αντιληπτή, θα πρέπει, ειδικά μάλιστα την εποχή αυτή, να φωτιστούν και άληθες μορφές επιχειρηματικότητας που είναι και αυτές σε θέση να συμβάθουν αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση προβλημάτων που η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει. Να τονιστεί, πάνω απ' όλα, ότι η «πλήρης» έννοια της επιχειρηματικότητας αφορά: «...κάθε προσπάθεια επίτευξης στόχου ή στόχων, που επιδιώκεται με χρήση παραγωγικών πόρων, οι οποίοι κινητοποιούνται μεθοδικά και οργανώνονται αποτελεσματικά, και αποβλήπει, με ανάληψη και των κινδύνων που αυτό συνεπάγεται, σε αποτελέσματα που συνδέονται με υψηλή παραγωγικότητα, ανταγωνιστικότητα και δημιουργία πλεονάσματος».

Προκύπτει επομένως ότι η «επιχειρηματικότητα» σε καμία περίπτωση δεν περιορίζεται στα φαινόμενα και τα μεγέθη που νωρίτερα αναφέρθη-

καν. Αντίθετα, η «ευρεία» έννοιά της περιλαμβάνει πολύ περισσότερες οικονομικές δραστηριότητες και επιλογές, από φορείς που ξεκινούν από τα άτομα – πολίτες, επεκτείνονται στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις και προχωρούν καλύπτοντας και το Δημόσιο ακόμα, αλλιά και κάθε άληθου τύπου οικονομικό φορέα.

Η επιχειρηματικότητα, με άληθα λόγια, δεν περιορίζεται, όπως πιστεύεται, στις διεργασίες και στις λειτουργίες των επιχειρήσεων και των επιχειρηματιών. Αντίθετα, αποτελεί «τρόπο σκέψης και νοοτροπία» και, βεβαίως, τρόπο δράσης όληων, στις καθημερινές αλλιά και στις πιο μακροχρόνιου χαρακτήρα ατομικές και συλλογικές μας επιλογές και ενέργειες.

«Επιχειρηματικότητα παντού!» είναι το μήνυμα που είναι απολύτως σκόπιμο να διαχυθεί σε όσο το δυνατόν πιο ευρύ κύκλιο διαμορφωτών πολιτικής και φορέων ανάληψης πρωτοβουλιών, έτσι ώστε να αποτελέσει τελικά Οδηγό Συμπεριφοράς και Πράξης και, ταυτόχρονα, πλαίσιο για πολιτικές που αφορούν από τις πιο βασικές μορφές παιδείας μέχρι και τις πιο εξειδικευμένες τομεακές ρυθμίσεις.

Στον ευρύ αυτό ορισμό της επιχειρηματικότητας, εντάσσεται, όπως οι περισσότερες πηλέων κοινωνίες έχουν αποδεχθεί, τόσο η «ατομική επιχειρηματικότητα» όσο και η «κοινωνική επιχειρηματικότητα», αλλιά, επίσης, και η αποκαλούμενη «Δημόσια Επιχειρηματικότητα». Όχι βέβαια

Διάγραμμα 1:
Ο «φαύλος κύκλος» της ελληνικής οικονομίας



η λογία ακολουθούν ύφεση της οικονομικής δραστηριότητας, και, εφόσον δεν εφαρμοστούν άμεσα αποτελεσματικά, αντισταθμιστικού χαρακτήρα, μέτρα, μείωση των φορολογικών εσόδων, αύξηση των ελλειμμάτων και τελικά επανεμφάνιση της ανάγκης για επιβολή νέων πρόσθετων φόρων.

Η διαδοχή αυτή των φάσεων δεν είναι αναπόφευκτη, στο βαθμό τουλάχιστον που, παράλληλα με τα μέτρα που προκαλούν την εμφάνιση του «φαύλου κύκλου», θα διαμορφωθούν και θα εφαρμοστούν αναπτυξιακού χαρακτήρα παρεμβάσεις, στις περισσότερες από τις οποίες εμπεριέχονται στοιχεία επιχειρηματικότητας.

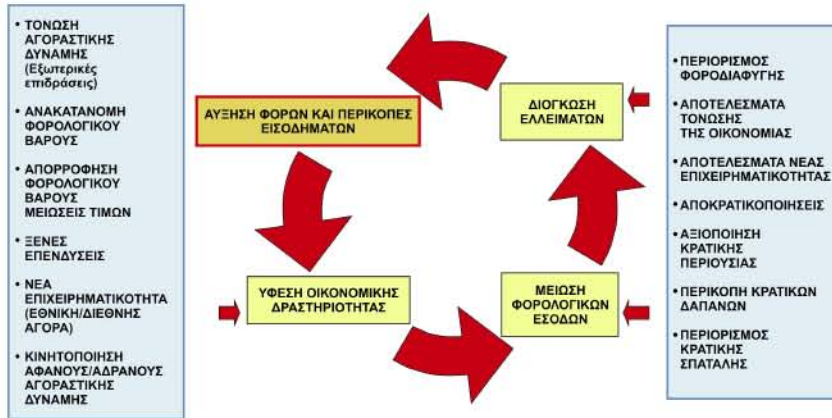
Για μετριασμό, π.χ., της ύφεσης, ορι-

σμένα από τα στοιχεία που θα ήταν δυνατό, με κατάλληλες ρυθμίσεις, να επενεργήσουν είναι (βλ. και σχετικό Διάγραμμα 2):

- η τόνωση της αγοραστικής δύναμης, με εξωτερικές αυτόνομες εισροές, όπως, π.χ., επαναπατρισμός καταθέσεων εξωτερικού, δωρεές κ.λπ.,
- η ανακατανομή του φορολογικού βάρους, προκειμένου να τονωθούν τα εισοδήματα ατόμων και ομάδων με υψηλή ροπή για κατανάλωση,
- η παροχή κινήτρων για απορρόφηση φορολογικού βάρους, με επακόλουθη μείωση τιμών,
- η αποτελεσματική και βάσει συγκεκριμένης στρατηγικής προσέλκυση ξένων επενδύσεων,

Διάγραμμα 2:

Ο «φαύλος κύκλος» της ελληνικής οικονομίας και πολιτικές εξόδου από την κρίση



- η εμφάνιση «Νέας Επιχειρηματικότητας», με προώθηση ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών στην εθνική και στη διεθνή αγορά,
- η κινητοποίηση αφανούς ή / και αδρανούς αγοραστικής δύναμης, μέσω, π.χ., εισροής στην αγορά αδρανών αποταμιεύσεων ή ρευστοποίησης αποταμιεύσεων επισφαλούς, για τους κατόχους τους, φορολογικού χαρακτήρα.
- περιορισμού της φοροδιαφυγής,
- αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της τόνωσης της οικονομίας και των αποτελεσμάτων της «Νέας Επιχειρηματικότητας»,
- αποκρατικοποιήσεων,
- αξιοποίησης της κρατικής περιουσίας,
- περικοπής των ελαστικών κρατικών δαπανών,
- περιορισμού της κρατικής σπατάλης.

Αντίστοιχα, η επιχειρηματικότητα, με την ευρεία της πάντα έννοια, είναι και πάλι σε θέση να ενισχύσει, στις επόμενες φάσεις του «κύκλου», τις προσπάθειες αύξησης των φορολογικών εσόδων και μείωσης των ελλειμμάτων, μέσω:

Οι αναφορές στην επιχειρηματικότητα, με ταυτόχρονη επισήμανση της ιδιαίτερης προδιάθεσης που χαρακτηρίζει τους Έλληνες, για δραστηριότητες που προϋποθέτουν και εξασφαλίζουν ανεξαρτησία δράσης με ταυτόχρονη ανάληψη κινδύνων, λειτουργούν οπωσδήποτε σω-

ρευτικά στο ελληνικό συλλογικό υποσυνείδητο και καταλήγουν σε αναγνώριση της οικονομικής και κοινωνικής συμβολής της. Όμως, στο ίδιο αυτό συλλογικό υποσυνείδητο παράγονται και λειτουργούν και αρνητικές αντιλήψεις για τους φορείς της επιχειρηματικότητας –τις επιχειρήσεις και τους επιχειρηματίες–, καθώς και για το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της επιχειρηματικότητας, το οποίο μονοσήμαντα εκλαμβάνεται ότι είναι το «κέρδος». Οι αρνητικές αυτές αντιλήψεις, όπως έχει συχνά επισημανθεί, φτάνουν μέχρι του σημείου να προκαλείται, να διαχέεται και να αναπαράγεται καχυποψία, έντονη επιφυλακτικότητα, έως και «δαιμονοποίηση» της επιχειρηματικότητας γενικά, των φορέων της συλλήβδην και των επιχειρηματικών επιδιώξεων χωρίς διακρίσεις.

Όπως όμως συμβαίνει συχνά, όταν οι καταστάσεις φτάνουν στο κρίσιμο σημείο, οι ησασί και οι κοινωνίες τους, κάτω από την πίεση των προβλημάτων και των αρνητικών κατα-

στάσεων που έχουν σωρευτικά διαμορφωθεί, πρέπει να εξετάσουν σοβαρά το «τι έχει πάει μέχρι τώρα στραβά» και το «τι δεν έγινε που θα έπρεπε από καιρό να είχε γίνει». Είναι απαραίτητο, με μια λογική «νέου ξεκινήματος», να αναθεωρήσουμε αντιλήψεις και στερεότυπα και να σχεδιάσουμε την περαιτέρω πορεία σε «νέες βάσεις»! Η «επιχειρηματικότητα» είναι και αυτή μεταξύ των στοιχείων για τα οποία θα πρέπει να εγκαταλείψουμε ό,τι μέχρι σήμερα χαρακτήριζε τον τρόπο με το οποίο την αντιμετωπίζαμε και, αναγνωρίζοντας το πλήρες της περιεχόμενο και τη σκοπιμότητα για γενικευμένη εφαρμογή της, να προωθήσουμε πολιτικές καθλιέργειας και ανάπτυξης της, σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο, σε όλους τους τομείς. Μόνο έτσι θα δοθεί η δυνατότητα να προκύψουν τα αποτελέσματα που επιδιώκουμε! Με άλλα λόγια, ενεργώντας «επιχειρηματικά», δημιουργούμε προοπτικές για έξοδο από τη «σκιά της οικονομικής κρίσης». ▲

Ο κ. Ιωσήφ Χασσίδ είναι Καθηγητής

στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Το παρόν κείμενο προέρχεται από την ομιλία του κ. Χασσίδ σε εκδήλωση του Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής με θέμα «Επιχειρηματικότητα και απασχόληση στη σκιά της οικονομικής κρίσης» που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 26 Μαΐου 2010.